

Єр'оміна Л. Є., Журавльова Л. С., Волкова В. А.

ІДЕЇ АРТ-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У матеріалах публікації висвітлено проблему арт-педагогічного супроводу освітнього процесу в закладах вищої освіти. Авторами проаналізовано наукову думку щодо цінності арт-терапії у професійній підготовці майбутніх педагогів дошкільної освіти і соціальних працівників саме через можливість поєднання процесів індивідуалізації, соціалізації і професіоналізації особистості. У статті схарактеризовано умови успішного арт-педагогічного супроводу освітнього процесу: це знання викладачами закономірностей і механізмів дії мистецтва в освітньому процесі; чітке уявлення про специфіку засобів мистецтва та можливості їх включення в освітній процес, забезпечення освітнього простору, відповідного ресурсного забезпечення для арт-педагогічної діяльності. У представленій роботі арт-педагогіку розглянуто як новий практико-орієнтований напрям педагогічної науки, що вивчає природу, загальні закономірності, принципи, механізми й універсальні способи включення мистецтва у процес розв'язання освітніх завдань. Також наведено приклад використання пластичних матеріалів у тренінговій роботі зі здобувачами вищої освіти; охарактеризовано алгоритм мотивації здобувачів вищої освіти до пошуку креативних арт-ідей на основі висунутої пропозиції. Упровадження арт-вправи передбачало такі етапи: мотиваційно-установчий, креативний, презентативний, етап суб'єктизації результатів та рефлексію.

На основі практичного досвіду авторами зазначено, що організація арт-педагогічного супроводу підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти та соціальних працівників вимагає включення арт-педагогічних засобів та форм роботи в освітній процес на концептуальній основі, що забезпечить прогностичний характер, уможливить реалізацію арт-педагогічної діяльності викладача й етапність розвитку арт-педагогічної взаємодії зі здобувачами вищої освіти.

Ключові слова: арт-педагогічний супровід, арт-педагогіка, майбутні педагоги дошкільної освіти, майбутні соціальні працівники, арт-терапія, арт-техніки, тренінг.

Арт-педагогічний супровід має комплементарний характер стосовно традиційних форм підготовки здобувачів вищої освіти. Змістово-смісловими домінантами підготовки майбутніх вихователів та соціальних працівників, на створення та підтримку яких спрямований арт-педагогічний супровід, є формування особистісно орієнтованих, гуманітарних професійних настанов; усвідомлення множинності світу та необхідності цілісного сприйняття педагогічної реальності; професійно-особистісне самовизначення сучасних здобувачів вищої освіти; осмислення педагогічної теорії та практики через розуміння сутності явищ; розвиток професійно значущих загальнопедагогічних умінь; набуття досвіду гуманної педагогічної взаємодії. Музика, кіно, образотворче мистецтво, танець, театр, сучасні види мистецтва (інсталяція, перформанс, хепенінг тощо) мають певну специфіку педагогічного потенціалу. Міждисциплінарний аналіз психофізіологічних, психологічних, соціокультурних аспектів їхнього впливу на людину дозволив виявити спектр різноманітних педагогічних завдань, вирішення яких в освітньому процесі може супроводжуватися залученням потенціалу мистецтва.

Мега статті – проаналізувати значення арт-педагогічного супроводу освітнього процесу для здобувачів спеціальностей Дошкільна освіта та Соціальна робота.

Історія налічує безліч прикладів використання мистецтва в соціально-освітній сфері для досягнення світоустрою, розуміння сутності явищ і себе. Великі мислителі античної цивілізації Піфагор, Демокрит, Платон, Аристотель бачили в мистецтві джерело становлення гармонії та порядку в усьому всесвіті, у людській душі також. Про педагогічні можливості мистецтва та художньо-образних засобів писали у своїх працях Я. Коменський, І. Песталоцці, Л. Толстой, Р. Штейнер, К. Ушинський, І. Яковлев, С. Шацький, В. Сухомлинський та інші. Можливості застосування засобів мистецтва в системі роботи вищої школи для вирішення завдань професійної підготовки фахівців, зокрема і майбутніх учителів, розкриті меншою мірою. У більшості досліджень із даної тематики увага приділяється виховному потенціалу мистецтва. Для нашого дослідження актуальними стали наукові здобуки О. Донченко, А. Ратушинської, О. Шульженко й інших.

Ефективність використання засобу арт-педагогіки в закладах вищої освіти зазначає О. Шульженко. Учена підкреслює, що включення до процесу засвоєння освітніх компонентів творчих завдань для індивідуальної та колективної роботи є важливим для соціального розвитку майбутніх фахівців, що в загальному плані сприяє досягненню емоційного благополуччя студента: визнанню і прийняттю іншого (успішно працювати з ким-небудь можна, якщо розумієш цю людину), взаємодії, залученості до групової діяльності, комунікації у групі тощо [3]. Нам імпонує думка вченої про те, що введення арт-терапії в освіту органічно поєднує процеси індивідуалізації, соціалізації і професіоналізації особистості. Адже саме через арт-педагогічний супровід освітнього процесу навчання набуває орієнтирів на інноваційні технології разом із можливостями самопізнання та саморозвитку здобувачів вищої освіти. Етапи спільної роботи та рефлексія на заняттях уможливають усвідомлення здобувачами сенсу і логіки дій викладача та дозволяють відчутти реальні умови для формування суб'єктного досвіду як потенціалу професіоналізації.

Схожу думку транслює у своїх працях й А. Ратушинська, яка вказує на цінність арт-вправ для освітнього процесу. Учена називає такі умови арт-педагогічного супроводу професійної підготовки майбутнього вчителя: по-перше, сучасний викладач у системі вищої освіти має бути підготовлений до здійснення арт-педагогічного супроводу (мається на увазі наявність гуманітарної професійно-педагогічної позиції і стійкої мотивації на використання можливостей мистецтва у професійній діяльності, володіння теоретичними знаннями про закономірності і механізми дії мистецтва в освітньому процесі); по-друге, важливо мати чітке уявлення про специфіку засобів мистецтва та можливості її включення в освітній процес (брати до уваги водночас цьому вимоги державних стандартів); по-третє, важливим є також і відповідно організоване середовище закладу – насичення освітнього простору джерелами художніх образів і вражень, дотримання принципів арт-педагогічної діяльності тощо [2].

У нашому дослідженні арт-педагогіку розглядаємо як новий практико-орієнтований напрям педагогічної науки, що вивчає природу, загальні закономірності, принципи, механізми й універсальні способи включення мистецтва у процес розв'язання освітніх завдань. У руслі опрацювання теми треба вказати на те, що педагог дошкільної освіти і соціальний працівник – це професії, що потребують нестандартних підходів у розв'язанні професійних завдань. Влучною щодо цього вважаємо думку О. Донченко, яка зазначає, що наявність арт-терапевтичного продукту значно активізує творчу діяльність, оскільки актуалізує досвід, підсвідомість. У результаті застосування творчої діяльності освітній процес стає легшим та викликає здебільшого позитивні емоції. Учена зазначає також здатності арт-терапії впливати на емоційно-почуттєву сферу особистості: так, наприклад, емоційна креативна спрямованість включається до складу професійної креативності майбутніх вихователів закладів дошкільної, отже, застосування арт-терапії як засобу розв'язання професійних завдань сприятиме виникненню прагнення до творчості через виникнення емоційної насолоди від процесу. Значущою є єдність афективного та пізнавального впливу, що характерна для мистецтва, а це дозволяє активізувати та підсилювати діяльність уяви та творчого мислення. Відзначимо, що методи арт-терапії дозволяють реалізувати психолого-педагогічну умову розвитку професійної креативності – підвищення емоційної насиченості освітнього процесу [1].

Щодо застосування арт-терапії як засобу розвитку професійної креативності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, то О. Донченко зазначає такі аспекти:

1) арт-терапія забезпечує алгоритмізацію творчої професійної діяльності завдяки опредметненню, розпредметненню та символічному реконструюванню сутності професійного завдання;

2) така робота сприяє створенню психолого-педагогічних умов розвитку професійної креативності завдяки опосередкуванню взаємодії викладача та студентів продуктом арт-терапевтичної діяльності;

3) арт-педагогічний супровід комплексно впливає на професійну креативність як інтегроване, багатокomпонентне утворення завдяки поліфункціональності арт-терапії, її спроможності виступати засобом пізнання дійсності, впливу на емоційно-почуттєву сферу, професійного креативного самопізнання та саморозвитку [1].

Підкреслимо, що продукти художньої творчості здобувачів можуть бути водночас і засобом неявної діагностики, що дозволить викладачам з'ясувати характер суб'єктного досвіду учасників освітнього процесу, настанов, відносин, знань студентів; якість засвоєння студентами освітніх компонентів, динаміку осмислення навчального матеріалу; загальний емоційний стан групи (аудиторії), рівень її готовності до сприйняття того чи того змісту, характер міжособистісних відносин та індивідуальних поведінкових стратегій. Варто зазначити, що мистецтво комплексно поєднує когнітивну, емоційну, поведінкову сфери особистості, раціональні й інтуїтивні, свідомі та несвідомі аспекти психіки здобувачів, дозволяє вирішувати значну кількість педагогічних завдань паралельно, забезпечує цілісне включення учасників до освітнього процесу.

Беручи до уваги соціальні потреби нашого регіону, розвиток соціальної політики місцевих органів самоврядування, у вересні 2021 р. на базі кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького відкрито освітню програму “Соціальна робота. Арт-терапія в соціальній сфері” для здобувачів першого рівня (бакалаврського) та другого (магістерського). Серед освітніх компонентів, що засвоюють студенти в межах професійної підготовки, такі: “Соціокультурна та соціальна реабілітація у процесі арт-терапевтичної творчості”, “Мандалотерапія в діяльності фахівців соціальної сфери”, “Системно-сімейна арт-терапія в соціальній роботі”, “Креативність у соціальній діяльності” тощо. Згідно з вимогами, здобувачі мають можливість обирати до свого навчального плану й вибіркoві освітні компоненти. Додаючи до свого навчального плану освітні компоненти інших освітніх програм, у нашому прикладі, майбутні педагоги дошкільної освіти та соціальні працівники підвищують свій професійний рівень, розширюють світогляд, засвоюють важливі аспекти арт-творчості.

Нині фахівці нашої кафедри працюють над утворенням добірки арт-технік, що можна використовувати для арт-педагогічного супроводу освітнього процесу. Творчий педагог – це насамперед зрілий майстер своєї справи, підготовлений та компетентний, освічений та розвинений. Функціональна компетентність входить у творчу характеристику сучасного педагога та позначає усвідомлене розуміння ним соціальних та культурних функцій у системі вищої освіти, педагогічних функцій у процесі навчання й опанування прийомів та методів успішної взаємодії зі здобувачами. Так, під час проведення арт-вправ у межах вивчення окремих тем освітніх компонентів використання інноваційних арт-матеріалів дозволяє розширювати уявлення здобувачів про власні можливості, а також модифікувати вправи для своєї подальшої професійної діяльності. До таких

матеріалів можемо віднести моделюючу глину, аквамазаїку, розумний пластилін, малювання світлом тощо. Так, наприклад, під час однієї з виховних годин ми запропонували здобувачам спеціальностей “дошкільна освіта” і “соціальна робота” взяти участь у тренінгу “Пошук ресурсів”.

У вступній частині тренінгу здобувачі брали активну участь у синектиці. Синектика – це вид мозкового штурму, що передбачає обговорення (відсіювання) ідей на стадії їх висування, під час синектики визначають також прийоми генерування ідей, у процесі генерування можуть використовуватись різні вербальні техніки. У нашій роботі ми застосовували техніку прямих аналогій шляхом аналізу того, як знайомі нам люди (друзі, колеги, родичі) обирають собі джерело ресурсу для ефективної життєдіяльності. Учасники зазначали такі приклади, як туристичні походи, дозвілля в театрах та кінотеатрах, перегляд гумористичних програм тощо. Ще однією технікою була пряма аналогія – коли ми аналізували, як саме відбувається пошук ресурсів у сучасних вихователів закладів дошкільної освіти й у соціальних працівників, було обговорено і проблему професійного вигорання, ризики в зазначених професіях, учасники спільно намагалися відшукати, яким чином вирішується так проблема у представників зазначених професій. Не менш цікавим виявилось опрацювання техніки особистої аналогії – коли здобувачі вищої освіти програвали мінісюжети для відчуття себе в ролі відповідного фахівця зі стажем у 5 та 10 років. Ми прагнули виявити в учасників їхні власні відчуття та розуміння проблеми. У мозковому штурмі здобувачі періодично зверталися до значення арт-вправ у пошуку ресурсів. Це зумовило перехід до застосування техніки символічної аналогії, тобто внесення пропозицій через короткий символічний опис проблеми у формі метафори. Таким способом ми прагнули того, щоб учасники усвідомили, що будь-який продукт арт-вправи є метафорою життя його автора. З варіативності та не обов’язковості мистецтва випливає можливість вивчення, проведення так званого експерименту людини над собою, над своїм ставленням до тієї чи іншої життєвої реальності. Заключною технікою в мозковому штурмі ми використали фантастичну аналогію, коли учасники мали відшукати рішення проблеми пошуку ресурсу для вихователя та соціального працівника в міфах, казках, фантастиці. Учасники розуміли, що будь-яка метафора містить безліч смислів, є можливість самостійно обрати той, що є найбільш значущим. Так, наприклад, у контексті теми, яку ми обговорювали, було опрацьовано низку питань.

На пропозицію “Вибери свій образ у професії” майбутні вихователі обирали такі образи, як: казкова чарівниця, яка відкриває світ дітям, казкар, скриня ідей тощо.

Серед відповідей майбутніх соціальних працівників були такі: “лікар людських душ”, “криниця”, “кольорові олівці”. Друге питання: “Яку назву мала б казка або фантастичне кіно за участі зазначеного вами образу?”. Від учасників ми чули різноманітні цікаві назви, наприклад: “Казка про скриню серед скринь” (учасниця бачила себе в образі скрині та вказала, що найбільш значущим для неї ресурсом є спілкування з однокласниками, колегами, друзями, які здатні надихати до нових ідей); “Криниця, яка вміла розмовляти” (автор цієї назви казки вказував на те, що як для криниці ресурсом є підземні води й опади у вигляді дощу і снігу, так і для нього самого ресурсом є цікаві ідеї однолітків та поради тих, хто має більший життєвий та професійний досвід). Логічним продовженням синектики було проведення арт-вправ.

Арт-засобом було обрано пластичні матеріали (звичайний пластилін та “легкий пластилін”, що має здатність застигати). Одна із проведених вправ мала назву “Не заправиш – не поїдеш”. Виконання вправи передбачало взаємодію із пластичним матеріалом. Виконання арт-вправи передбачало такі етапи: мотиваційно-установчий, креативний, презентативний, етап суб’єктизації результатів та рефлексію.

Мотиваційно-установчим етапом у нашій вправі була бесіда про мету діяльності заправок – у такій метафоричній формі ми з’ясували, що ж саме є ресурсом для дієвості певних предметів та людей.

Засоби і матеріали, що були використані у вправі: пластилін кольоровий звичайний, дощечка та шпатель, білий аркуш паперу формату А-4.

Час виконання вправи: 35–45 хвилин.

Учасники отримували набір кольорового звичайного пластиліну. Креативний етап представлений виконанням таких завдань: по-перше, з одного бруска пропонувалося виліпити чашу. По-друге, з наступного бруска пластиліну потрібно створити ємність та шланг, завдяки якому може наповнюватися чаша. Потім виробу потрібно було розмістити на аркуші паперу.

Наступний, презентативний етап передбачав розповіді учасників про свої вироби. Орієнтованими питаннями були такі: яку назву має інсталяція? Як відчуває себе чаша? Яка вона? Що їй подобається в її житті? А, можливо, щось вона хоче змінити, що саме? Як відчуває себе ємність? Чи досить у неї ресурсу для того, щоб наповнювати чашу? Коли саме відбувається наповнення? Постійно або періодично? І, найголовніше питання, яку назву має ресурс, яким наповнюється чаша? Чи досить його? Також на власний розсуд, якщо є потреба, учасники мали можливість виліпити ще ємності і вказати, який саме ресурс потрібен чаші.

У нашій вправі не всі учасники, але більшість ухвалили рішення виліпити ще по дві – три ємності. Серед відповідей на питання, що саме за ресурс потрібний чаші, ми отримували так: “підтримка”, “сон”, “віра в мої можливості”, “дружні взаємини”, “емоції”, “гарний настрій” тощо.

На етапі рефлексії ми пропонували студентам спробувати поглянути на цю вправу з боку своєї майбутньої професійної діяльності – спеціальностей Дошкільна освіта та Соціальна робота. На фліпчарті ми фіксували відповіді студентів на питання “що спільного в цій вправі і вашій майбутній професії?”. Студенти відповідали так: “пошук ресурсів – це є актуальним для будь-якої людини”, “у соціальній сфері таку

вправу можна опрацювати як індивідуально, так і із сім'єю", "ця вправа є доступною і водночас цікавою, навіть для дітей дошкільного віку". На фліпчарті ми зазначили й такий момент: як можна вдосконалити цю вправу? Також отримали значну кількість цікавих відповідей: "у соціальній роботі можна використати під час просвітницьких тренінгів, додавши інформацію, наприклад, про здоровий спосіб життя, наповнення себе позитивними емоціями тощо". Майбутні вихователі пропонували використовувати також тест Люшера для більш детальної діагностичної роботи.

У заключній частині вправи здобувачі закритим способом вибрали собі бруски кольорового пластиліну вже іншої структури (той, що застигає). Ми запропонували в короткий час виліпити свій талісман для майбутньої успішної професійної діяльності. Цей талісман можна було забрати із собою, адже через годину виріб має цілком застигнути. Серед робіт були сонечко, сніжинка, квітка, дракончик, грошовий знак тощо. Загалом, вправа сприяла покращенню настрою, появі нових ідей для подальшого професійного вдосконалення та бажання студентів добирати та пропонувати, практично опрацювати цікаві техніки.

Висновки. Детальна реалізація процесу активізації творчого мислення дозволить цілеспрямовано організувати творчий освітній процес підготовки майбутніх спеціалістів у галузі дошкільної освіти та соціальної роботи. Отже, організація арт-педагогічного супроводу підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти та соціальних працівників вимагає включення арт-педагогічних засобів та форм роботи в освітній процес на концептуальній основі, що забезпечить прогностичний характер, уможливить реалізацію арт-педагогічної діяльності викладача й етапність розвитку арт-педагогічної взаємодії зі здобувачами вищої освіти. Можливості арт-педагогічного супроводу ми вбачаємо у двох моментах: допомогти здобувачам усвідомити власну цінність у контексті обраної професії, а також навчити пізнавати навколишнє середовище з боку естетики та моралі. Перспективу подальших наукових досліджень убачаємо в розробленні та впровадженні тренінгу "Арт-мрія" для майбутніх педагогів дошкільної освіти та соціальних працівників, висвітленні результатів у наукових публікаціях.

Використана література:

1. Донченко О. Арт-терапія як засіб розвитку емоційної креативної спрямованості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Вісник Одеського національного університету. Серія "Психологія"*. 2017. Вип. 3 (45). Т. 22. С. 22–30.
2. Ратушинська А. Арт-педагогічний супровід професійної підготовки майбутнього вчителя. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2016. № 13. С. 116–124. DOI: 10.31499/2307-4914.13.2016.163597.
3. Шульженко О. Ефективність використання засобу арт-педагогіки в закладах вищої освіти. *Молодий вчений*. 2019. № 8 (72). С. 260–263.

References:

1. Donchenko O. S. (2017). Art-terapiia yak zasib rozvytku emotsiinoi kreatyvnoi .spriamovanosti maibutnix vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity [Art therapy as a means of developing emotional and creative orientation of future educators of preschool institutions]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia "Psykhohohiia"*. Odesa, 2017. Vyp. 3 (45). Tom 22. S. 22–30 [in Ukrainian].
2. Ratushynska A. (2016). Art-pedahohichnyi suprovod profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia [Art-pedagogical support of professional training of future teachers]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*. № 13, S. 116–124. [in Ukrainian].
3. Shulzhenko O. Efektyvnist vykorystannia zasobu art-pedahohiky v zakladakh vyshchoi osvity [The effectiveness of the use of art pedagogy in higher education institutions]. *Molodyi vchenyi*, 2019. 8 (72), 260–263 [in Ukrainian].

Yeromina L. Ye., Zhuravlova L. S., Volkova V. A. Ideas of art-pedagogical support in professional training of future preschool teachers and social workers

In the materials of the publication, the problem of the art-pedagogical supervisor of the educational process in the mortgages of the whole education is discussed. The authors have analyzed the science of thought about the value of art therapy in professional training and education in preschool education and social practice itself through the possibility of additional processes in the field of individual development. The statistic characterizes the mind of a successful art-pedagogical supervisor of the illuminating process: the value of the victories' knowledge of the laws and mechanisms of mystery in the process of education; Read more about the specifics of the art and the possibilities of being included in the illumination process of securing the illumination space of the general resource securing for art-pedagogical activity. In the presentation of robot art pedagogy, it is seen as a new practical-oriented directing of pedagogical science, including nature, geographic laws, principle, mechanics and universal methods of incorporating art in the process of developing education. Also, the butt of plastic materials for training robots with good education for education is guided; the algorithm of motivation of creating creative art-ideas on the basis of a hanging proposition is characterized. In addition, art has the right to transfer the following stages: motivational-setting, creative, presentational, stage of sub 'ctization of results and reflexion.

On the basis of practical advice, the authors intend that the organization of art-pedagogical supervisors in the preparation of conceptual education for pedagogues in pre-school education and social development the stage of development of art-pedagogical interaction with the help of high-quality education.

Key words: art-pedagogical support, art-pedagogy, maybutny teachers of preschool education, future social workers, art therapy, art-technology, training.